

EMIL ŠÍPKA

HODNOTENIE STREDNÉHO POVAŽIA AKO REGIÓNU CESTOVNÉHO RUCHU

Emil Š í p k a: Evaluation of the Middle Váh Region as a Region of Tourism. Geogr. Čas., 27, 1975, 4, 5 maps, 2 tables, 17 references.

The present Slovak geographical literature devotes its attention more to evaluating presuppositions of the individual regions to receive participants of tourism on the one hand, and to evaluating presuppositions of the individual regions to participate in tourism on the other.

The study links both these aspects of evaluating the region and on a selected country of the Middle Váh Region it compares its passive and active tourism and on this basis the region is classified.

Súčasná slovenská literatúra z odboru geografie cestovného ruchu sa zameiava zhruba na dva okruhy problémov, a to na teoretické problémy a na hodnotenie vybraných prvkov veľkých oblastí (najmä Slovenska ako celku) z hľadiska cestovného ruchu. Východiskom pre analýzy a závery týchto prác nie sú a pre veľký rozsah územia i nedostupnosť informácií ani nemôžu byť všetky informácie. Možnosti získať detailné informácie o lokalizačných a realizačných predpokladoch rozsiahlych území a o ich návštevnosti a na tom základe ich spracovať, ako aj o selektívnych predpokladoch a účasti na cestovnom ruchu sú malé. Optimálne veľkým územím (vhodným na získanie a detailné spracovanie všetkých informácií) zdajú sa tradičné stredne veľké regióny Slovenska (samostatné kotliny alebo pohoria, ako aj kotliny a priľahlé časti lemujúcich pohorí). Analýzy informácií o takýchto celkoch umožňujú vidieť vnútroregionálne rozdiely, ktorých poznanie je dôležité najmä v praxi cestovného ruchu (v projektovaní oblastí cestovného ruchu, v ich využívaní pri exkurznej činnosti); súčasne však poskytujú dostatočné charakteristiky pre klasifikáciu veľkých oblastí a pre vyvodenie všeobecných zákonitostí vo fungovaní organizmu cestovného ruchu.

Východiskom pre komplexné hodnotenie vybraných regiónov je jednak inventarizácia miestnych daností a udalostí (lokalizačných predpokladov) a jednak ich hodnotenie, ako aj hodnotenie materiálnotechnickej základne cestovného ruchu i dopravných pomerov (realizačných predpokladov), ďalej ich porovnanie so skutočnou návštevnosťou, poukázanie na vnútroregionálne rozdiely na jednej strane a hodnotenie selektívnych predpokladov pre vznik cestovného ruchu na druhej strane. Na základe týchto rozborov je možné urobiť záver, klasifikáciu regiónu (4—12).

Túto metódu si zvolil autor kvôli spracovaniu výsledkov terénneho výskumu stredného Považia (daného Trenčianskou, Ilavskou a Bytčianskou kotlinou a priľahlých častí Bielych Karpát, Javorníkov, Považského Inovca a Strážovských vrchov), na vytvorenie obrazu stredného Považia ako krajiny cestovného ruchu a na jeho komplexné posúdenie.

Lokalizačné predpoklady stredného Považia pre cestovný ruch

Geografická krajina stredného Považia je z hľadiska fyzickej i ekonomickej geografie mnohotvárna.

1. FYZICKOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA KRAJINY

Na geologickej stavbe krajiny sa zúčastňujú žula a proterozoické a paleozoické horniny na severe Považského Inovca, mezozoické horniny v bradlovom pásme a obalovej sérii v Strážovskej hornatine (stavajúc Zliechovskú a Manínsku vrchovinu) a v Podjavorníckej vrchovine, kenozoické horniny (paleogénne, stavajúce Súľovskú vrchovinu) a antropozoické horniny (najmä aluviálne), ktoré pokrývajú dno kotlin. Výsledkom geologickej stavby a orogenetického vývoja tohto územia sú vrásky jurského typu v Strážovských vrchoch, kde kolmé rieky na ne vyerodovali hlboké prielomové tiesňavy. Denudačné činitele na ich chrbtoch vyreparovali skalné bralá, skalky bradlového pásma a zaoblené horské chrbty Javorníkov s vyerodovanými plytkými, naň kolmými dolinami a masívy Bielych Karpát, ako aj roviny dna kotlin. Vápence Zliechovskej vrchoviny umožnili vytvorenie sa oblastí povrchových a podzemných krasových foriem, zvanej Mojtínsky kras a vápence Súľovských vrchov kras Súľovských vrchov.

Z uvedených povrchových tvarov majú najvyššiu potenciu z hľadiska zimného pobytového a pohybového cestovného ruchu Javorníky, Biele Karpaty a hlavný hrebeň Zliechovskej vrchoviny, z hľadiska letného pohybového cestovného ruchu severná časť Strážovských vrchov (Manínska a Strážovská vrchovina). Jaskyne krasových oblastí nie sú sprístupnené.

Po klimatickej stránke sa územie v podstate nelíši od ostatných oblastí Slovenska. Ročný priebeh počasia (teploty, zrážky a slnečný svit) vykazuje iba nepatrné miestne rozdiely. Z hľadiska cestovného ruchu je z teplotných prvkov dôležité trvanie obdobia s priemernou dennou teplotou nad 10 °C a zo zrážkových prvkov miestnej klímy (popri znalosti ich periodicity) začiatok a koniec obdobia trvalej snehovej pokrývky. Dni s priemernou teplotou nad 10 °C sa začínajú v kotlinách začiatkom mája a na vrchoch v prvej polovici mája, končia sa na vrchoch v polovici septembra a v dolinách začiatkom októbra. Na území je 20—30 dní s priemernou dennou teplotou 25 °C a viac, v kotlinách 40—50 dní. Toto obdobie je najvhodnejšie pre letný cestovný ruch. Z hľadiska letnej pohybovej rekreácie je vhodné tiež obdobie tzv. babieho leta s teplými a jasnými dňami. Obdobie nízkych teplôt je dôležité v súvislosti so zimnými zrážkami a so snehovou pokrývkou. Trvalá snehová pokrývka sa na vrchoch začína priemerne 24. 12., v kotlinách 30. 12. a končí sa v kotlinách 16. 2., na vrchoch 6. 3. Toto obdobie je najvhodnejšie pre zimnú rekreáciu.

Z hydrologických podmienok najväčší význam má výskyt minerálnych vôd,

ktoré sú viazané najmä na severnú časť Považského Inovca, na Podjavornícku a Manínsku vrchovinu (najdôležitejšie minerálne vody sú v kúpeľoch Nimnica) a termálnych vôd v Trenčianskych Tepliciach. Kvalitné pitné vody majú najmä Strážovské vrchy.

Osou stromovitej riečnej siete je Váh, ktorý po výstavbe vážskej energetickej sústavy stratil svoj bývalý význam pre kanoistiku. Vodné plochy priehradných nádrží umožňujú rozvoj jachtingu a iných vodných športov.

Územie kotlín a Podjavorníckej brázdy je vegetačne zastúpené formáciou kultúrnych stepí, územie Javorníkov ihličnatým smrekovým lesom, s horskými lúkami a pastvinami, územie Podjavorníckej vrchoviny, Strážovských vrchov a Bielych Karpát zmiešanými listnatými lesmi (s prevahou buka). Z hľadiska cestovného ruchu je najcennejšie územie Javorníkov a chránené oblasti Tureckej i viacerých skalných útvarov Strážovských vrchov.

Faunisticky je územie súčasťou zoogeografickej paleoarktiskej oblasti a patrí k eurosibírskej podoblasti. Z fauny územia je najpozoruhodnejšia fauna lesov a stepí, reprezentovaná bežnými druhmi vtákov, a to na J listnatých, na S ihličnatých lesov, ako aj cicavcov, z ktorých najpozoruhodnejšie sú mäsožravce (ktoré sú tu zriedkavejšie), kopytníky a hlodavce. Na území bolo spolu 7092 kusov pernatej zveri (kurovitých: bažantov, jariabkov a tetrovov), 6278 kusov kopytníkov (tzv. vysokej a čiernej zveri, teda jeleňov, srncov, danielov, muflónov a diviakov) a 10 559 zástupcov lovných druhov hlodavcov (králikov a zajacov). Ich rozmiestnenie uvádzame v tab. 1.

Oblasť kotlín nie je vyčlenená a stepné druhy sú na okraji uvedených oblastí. Obdobie lovu nie je pre všetky druhy rovnaké. Väčšina druhov sa môže loviť v čase od 1. 8. do 31. 12., a preto toto obdobie možno považovať za hlavnú poľovnícku sezónu.

Tabuľka 1

Počet a rozšírenie druhov lovnéj zveri v roku 1971

Druh a skupina zveri	Oblasť				Spolu
	Javorníky	Strážovské vrchy	Biele Karpaty	Považský Inovec	
Jeleň	51	395	276	149	871
Srniec	1764	1416	1608	182	4970
Muflón		90			90
Daniel			16		16
Spolu	1815	1901	1900	331	5947
Králik	321	141	15		477
Zajac	1931	3764	4387		10 082
Spolu	2252	3905	4402		10 559
Bažant	255	719	1272		2246
Jariabok	568	954	3282		4804
Tetrov	13	29			42
Spolu	836	1702	4554		7092

Územie stredného Považia bolo zaľudnené od neolitu. Začiatky slovanského osídlenia siahajú do predveľkomoravských čias a bolo lokalizované do tzv. obcí, na hradiskách a v kotlině, z ktorých sa potom vydeľovali nové obce, a preto v týchto obciach sa našli archeologické nálezy a nachádzajú sa aj najstaršie stavebné pamiatky románskeho, gotického a renesančného slohu. Z románskych stavebných pamiatok je najpozoruhodnejší kostol vo Štvrtku, z gotických pamiatok hradu (Vršatec, Lednica, Považský hrad, Trenčín, Košeca, Súľov a Hričov), kostoly (v Trenčíne) a kaštiele (Kotešová, Maršová, Bohunice), z renesančných pamiatok zámok v Bytči, kaštiele v Bytčianskej kotlině (Kotešová, Dolný Hričov, Hrabové, Súľov, Podvažie) a v Trenčianskej kotlině (Bošáca), ako aj kostoly (v Bytči, Mníchovej Lehote a Soblahove). Mladšie stavebné pamiatky pochádzajú z obdobia baroka; kaštiele nachádzajú sa v Trenčíne, Opatovej, Ladcoch, Adamovských Kochanovciach, barokové kostoly sú lokalizované v obciach kotlin a na Manínskej vrchovine. Klasicistické kaštiele sú rozmiestnené v obciach kotlin, kostoly najmä v obciach severnej časti Bielych Karpát a Podjavorníckej brázdy, empírové stavebné pamiatky sú v Zemianskom Podhradí. Mnohé stavby sa počas svojej histórie prestavali a stratili svoju umeleckú hodnotu.

Stavby ľudovej architektúry (pôvodný poľnohospodársky dom, drevené zvonce) sa zachovali väčšinou v obciach severnej časti Bielych Karpát, Podjavorníckej brázdy, Manínskej a Súľovskej vrchoviny. Popri stavebných pamiatkach si zaslúžia pozornosť stavby súčasného obdobia: nové rodinné domy, kultúrne domy a správne budovy, štadióny. Zatiaľ sa však pri prehliadkach nevyhľadávajú.

3. EKONOMICKOGEOGRAFICKÉ ČINITELE

Ekonomickogeografické činitele tiež umožňujú rozvoj cestovného ruchu. Na základe domácich surovín je rozvinutý obilninársko-potravinársky, zemiakársko-liehovarnícky, dobytkársko-mliekárenský a mäsiarsky, poľnohospodársko-textilno-odevnícky, lesnícko-drevársky, hydroenergetický výrobný cyklus, cyklus výroby stavebných hmôt. Na základe dovezených surovín sa rozvinul významný metalurgicko-strojárskeho cyklus. Účastníkov cestovného ruchu môže zaujať celkový spôsob výroby surovín (najmä však osobitný spôsob poľnohospodárskej výroby v obciach Podjavorníckej brázdy, Púchovskej doliny a Strážovských vrchov) a ich spracovanie v priemysle.

Na základe týchto rozborov môžeme územie stredného Považia rozdeliť do dvoch typov oblastí. Sú to oblasti s výraznejšou fyzicko-geografickou sférou:

1. Javorníky — v hlavnom chrbte krajina stredohorského typu bez výrazných predhorí, geomorfologicky dosť jednotvárna, s lúčnou vegetáciou a skupinami ihličnatých stromov, vhodná na zimnú a letnú pohybovú rekreáciu; v Podjavorníckej brázde kultúrna krajina s pôvodným spôsobom poľnohospodárskej výroby, s osobitným spôsobom osídlenia (potočné dediny prechádzajúce do kopaničiarskeho osídlenia), so zchovalou ľudovou architektúrou a sakrálnymi stavbami klasicistického typu;

2. Biele Karpaty — krajina stredohorského typu s izolovanými horskými masívmi a s hlbokými údoliami, geomorfologicky pozoruhodná v juhovýchodnej

časti, kde vystupuje bradlové pásmo, a v centrálnej časti pokrytá lesmi; morfolo- gicko-genetické typy sídel sú podobné ako v Podjavornickej brázde.

3. Považský Inovec — krajina stredohorského typu (geomorfologicky málo pozoruhodná) s minerálnymi prameňmi a s listnatými lesmi, vhodná na odpo- činkovú rekreáciu;

4. Strážovské vrchy — krajina stredohorského typu, s prudkým sklonom reliéfu a s prevládajúcim severojužným smerom horských chrbtov, s vyprepa- rovanými skalnými bralami na hrebeňoch a s tiesňavami v prielomoch riek. Vegetácia lesov sa strieda s vegetáciou lúk a kultúrnych stepí. Poľnohospo- dárska výroba má moderný, miestami ešte pôvodný charakter. V sídelnej štruk- túre prevláda typ malých potočných dedín.

Oblasti s výraznejšou socioekonomickou sférou. Sú to:

1. kotliny — ako vyspelá odlesnená poľnohospodársko-priemyselná krajina rovinného typu s cestným typom dedín (s modernými sídelnými jednotkami) a s výskytom mestských sídel (s bohatými pamiatkami na stavebný vývoj) a s predpokladmi na cestovný ruch v oblasti kúpeľov, minerálnych prameňov a vodných nádrží.

Z časového hľadiska (na základe ročného chodu počasia, ročného vývoja ve- getačného krytu a životného cyklu zvierat) stredné Považie je vhodné na ces- tovný ruch v období od prvej polovice mája do ukončenia babieho leta (hlavná, letná sezóna) a od 24., resp. od 30. 12. do 16. 2. až 6. 3. (vedľajšia, zimná se- zóna).

Realizačné predpoklady cestovného ruchu stredného Považia

K realizačným predpokladom, ktoré umožňujú využitie potenciálnych hodnôt stredného Považia v cestovnom ruchu, patrí ich materiálnotechnická základňa a komunikačné pomery.

Mapa 1. Lokalizačné a realizačné predpoklady stredného Považia pre cestovný ruch. Zostavil Emil Š í p k a. [Orografické členenie územia je podľa J. Kunskeho: Fyzický zemepis Československa. Praha 1968].

1 — zámky, 2 — hrady, 3 — kaštiele, 4 — mestské domy, 5 — kostoly ro- mánske, 6 — kostoly gotické, 7 — kostoly renesančné, 8 — kostoly barokové, 9 — kostoly klasicistické, 10 — kostoly moderné, 11 — kostoly empírové, 12 — zvonice, 13 — kaplnky, 14 — cintoríny, 15 — pamätníky z antifašistic- kého odboja a II. svetovej vojny, 16 — sídliská, 17 — ľudová architektúra, 18 — ľudové kroje v používaní u staršej generácie, 19 — hudobné festivaly, 20 — minerálne pramene, 21 — kúpele, 22 — osobitný spôsob výroby, 23 — elektrárne, 24 — priemyselné závody, 25 — možnosti člnkovania, 26 — futbalové ihriská, 27 — telocvične a športové haly, 28 — umelé ľudové plo- chy, 29 — múzeá, 30 — lyžiarske terény, 31 — plavárne, 32 — jaskyne, 33 — veľká zver (jeden obrázok značí 10 kusov), 34 — chatové osady, 35 — chaty a rekreačné strediská, 36 — priepasť, 37 — cesty, 38 — železnice, 39 — tu- risticke značkované chodníky, 40 — rieky, 41 — skalné bralá a tiesňavy, 42 — kanál, 43 — hranica územia, 44 — hranice rezervácií, 45 — hranice geo- morfologických celkov, 46 — lesné plochy.

Materiálnotechnickú základňu tvoria jednak ubytovacie a reštauračné zariadenia a jednak rekreačné služby. Reštauračné zariadenia sú rozmiestnené po celej oblasti a ich objem v podstate zodpovedá počtu obyvateľov jednotlivých sídel. Ubytovacie a rekreačné zariadenia sú rozmiestnené v potenciálne najpozoruhodnejších oblastiach stredného Považia. V trenčianskej oblasti Považského Inovca je jedno (s priľahlou chatou v Krásnej doline dve) s kapacitou 122 lôžok (3,53 %), v oblasti Strážovských vrchov jedenásť (s chatami na nitrianskej strane trinásť) o kapacite 2025 lôžok (58,70 %), v oblasti Javorníkov štyri (s priľahlými chatami na moravskej strane deväť) o kapacite 271 lôžok (7,85 %), v oblasti Bielych Karpát dve o kapacite 413 lôžok (11,97 %) a v kotlinách trinásť o kapacite 619 lôžok (17,95 %). Najväčšiu materiálnotechnickú základňu má oblasť Strážovských vrchov, čo zodpovedá i jej potenci. Spolu je na území stredného Považia (s kúpeľmi Trenčianske Teplice) 31 zariadení cestovného ruchu s 3450 lôžkami, z čoho je 2470 lôžok (71,60 %) stálych a 980 lôžok (28,40 %) v sezónnych zariadeniach. Najvyšší počet a podiel sezónnych ubytovacích zariadení je v oblasti Strážovských vrchov (513 lôžok, t. j. 25,33 %) a Bielych Karpát (362 lôžok, t. j. 87,65 %). Vzhľadom na výborné terénne a snehové podmienky sa sezónne ubytovacie zariadenia Bielych Karpát a Javorníkov prispôsobujú aj zimnej prevádzke. Pre Považský Inovec a kotliny sú typické ubytovacie zariadenia s trvalou prevádzkou.

Z uvedeného počtu je 13 zariadení viazaného cestovného ruchu (najmä v oblasti Strážovských vrchov, Javorníkov a Bielych Karpát) s 2396 lôžkami (69,44 %). Tieto oblasti sú tým viac-menej predurčené pre prevahu viazaného cestovného ruchu a iba niekoľko zariadení poskytuje služby i účastníkom voľného cestovného ruchu. V kotlinách prevládajú zariadenia voľného cestovného ruchu. Ich centrálna poloha umožňuje účastníkom cestovného ruchu pohotovejšie využívať lokality viacerých oblastí stredného Považia. Túto výhodu majú najmä ubytovacie zariadenia v Považskej Bystrici a v Púchove.

Celkove ubytovacie zariadenia Strážovských vrchov, Javorníkov a Bielych Karpát sú funkčne zamerané na viazaný sezónny cestovný ruch, ubytovacie zariadenia kotlin pre voľný celoročný cestovný ruch.

V blízkosti chat v Považskom Inovci, na hlavnom hrebeni Strážovských vrchov, v Javorníkoch a v Bielych Karpatoch sú vybudované lyžiarske vleky, v blízkosti niektorých chat v Bielych Karpatoch (rekreačné stredisko vo Vršateckom Podhradí), Považského Inovca (chata v Krásnej doline) a Strážovských vrchov (chata pod Ostrým vrchom, Trenčianske Teplice) plavecké bazény. V oblasti vodnej nádrže v Opatovskej doline, Mikšovej a na Priehrade mládeže sú možnosti rekreačnej plavby loďou a člnkami, ako aj požičovne člnov.

Rozvoju materiálnotechnickej základne cestovného ruchu sa doteraz venovala malá pozornosť. Pristupovalo sa k nemu výlučne z náhodného obchodného a nie z komplexného hľadiska, pritom sa však urobili prvé kroky pre vybudovanie základne, ktorá umožňuje využitie tejto krajiny.

Súčasnou materiálnotechnickej základne cestovného ruchu stredného Považia sú aj individuálne chatky slúžiace na víkendovú rekreáciu sídelných jadier územia, vybudované v zázemí Trenčína v doline Soblahova (13), Kubrice (43) a v Opatovskej doline (38), Ilavy (23), Ladcov (10), Bytče (29, na Priehrade

mládeže (15) a v Javorníkoch (47). Spolu do roku 1971 na strednom Považí postavili 247 súkromných chat.

2. KOMUNIKAČNÉ PREDPOKLADY

Komunikačná sieť sa vyznačuje jednostrannou odotropiou. Z hlavnej cesty E 16 Bratislava-Žilina a s ňou rovnobežnej cesty odbočujú do dolín vedľajšie cesty, z ktorých cesta Hrozenkov-Drietoma-Velčice-Bánovce nad Bebravou (č. 50), Gottwaldov-Púchov (č. 49) a Hranice-Makov-Bytča (č. 18, resp. E 85) plnia celoštátnu a európsku funkciu. Odotropia sa javí ako prekážka v mototurizme a neumožňuje súvislú prehliadku krajiny (iba s odbočkami), okrem severného územia Strážovských vrchov, kde cesty Beluša-Domaníža-Považská Bystrica a Považská Bystrica-Prečín-Súľov-Predmier takúto prehliadku umožňujú.

Jednotlivé horské doliny a ich obce sú napojené na sieť autobusových liniek, ktoré vychádzajú z ekonomických centier priľahlých kotlín a prenikajú až k horským chrbtom, takže verejná doprava poskytuje tie isté možnosti ako individuálna doprava.

Sieť ciest je doplnená turisticky značkovanými chodníkmi k najatraktívnejším lokalitám jednotlivých oblastí.

3. HODNOTENIE NÁVŠTEVNOSTI STREDNÉHO POVAŽIA

Lokalizačné predpoklady (miestne danosti a udalosti) stredného Považia pôsobia svojou príťažlivou silou a priťahujú účastníkov cestovného ruchu z rôznych oblastí, čím sa formuje jeho gravitačné zázemie.

Stredné Považie navštívilo roku 1971 67 642 hostí, na ktorých pripadlo 184 196 prenocovaní, z čoho patrilo 139 291 prenocovaní (73,45 %) na SSR, 41 828 prenocovaní (22,70 %) na ČSR a 7077 prenocovaní (3,85 %) na zahraničných hostí. Priemerná dĺžka prenocovaní bola 2,75 dňa. V oblasti Bielych Karpát a Javorníkov bola viac ako 6,5 dňa (6,6 a 8,5), v Strážovských vrchov, kde sa spája pobytový a pasantný cestovný ruch, 3,0 dňa a v kotlinách, kde prevláda pasantný cestovný ruch, 1,9 dňa.

Gravitačným zázemím stredného Považia je vcelku územie Československa a Európy a epizodicky (v sledovanom období) aj ostatné oblasti sveta, pričom hlavným zázemím je Slovensko, najmä však stredné Považie s priľahlou Žilinou a s južnou časťou okresu Trenčín, na ktoré pripadá 47 377 prenocovaní (25,72 %); Bratislava, na ktorú pripadá 34 922 prenocovaní (18,96 %) a ostatné okresy Podunajskej nížiny, Pohronia a okresy ležiace na trati Žilina-Košice a moravské úvaly (najmä Brno so 4257 prenocovaniami — 2,3 %. Za vedľajšie zázemie možno považovať ostatné oblasti ČSR, okrem Prahy, ktorá výraznejšie vystupuje svojím rozsahom návštevnosti (7312 prenocovaní — 3,97 %). Gravitačné zázemie sa mení podľa samotných oblastí. Kým v kotlinách je obdobné ako v celej oblasti stredného Považia, v Považskom Inovci a Bielych Karpatoch tvorí ju najmä Podunajská nížina, v Strážovských vrchoch a v Javorníkoch Podunajská nížina, samotné stredné Považie a moravské úvaly s Ostravskom.

Ubytovacie zariadenia sa celkove využívajú iba na 32,06 %, včítane kúpeľov Trenčianskych Teplíc na 46,76 %. Najviac sa využívajú zariadenia v rekreačných oblastiach Bielych Karpát (45 %, kde prevláda viazaný cestovný ruch), priemerne v kotline a v Javorníkoch (37,5 %), najmenej v Považskom Inovci a v Strážovských vrchoch (13,9 a 21,9 %). Celkove sa ubytovacie zariadenia málo využívajú, a to preto, že priamo na strednom Považí chýba dômyselná koordinácia viazanej rekreácie v podnikových zariadeniach, propagácia a využívanie miestnych daností v cestovnom ruchu pracujúcich a školskej mládeže Považia, a to najmä v takej atraktívnej oblasti, akou sú Strážovské vrchy i Javorníky. Lepšou propagáciou krás stredného Považia mimo jeho územia by sa podstatne zlepšila návštevnosť a využívanie ubytovacích kapacít.

4. SELEKTÍVNE PREDPOKLADY STREDNÉHO POVAŽIA PRE ÚČASŤ NA CESTOVNOM RUCHU

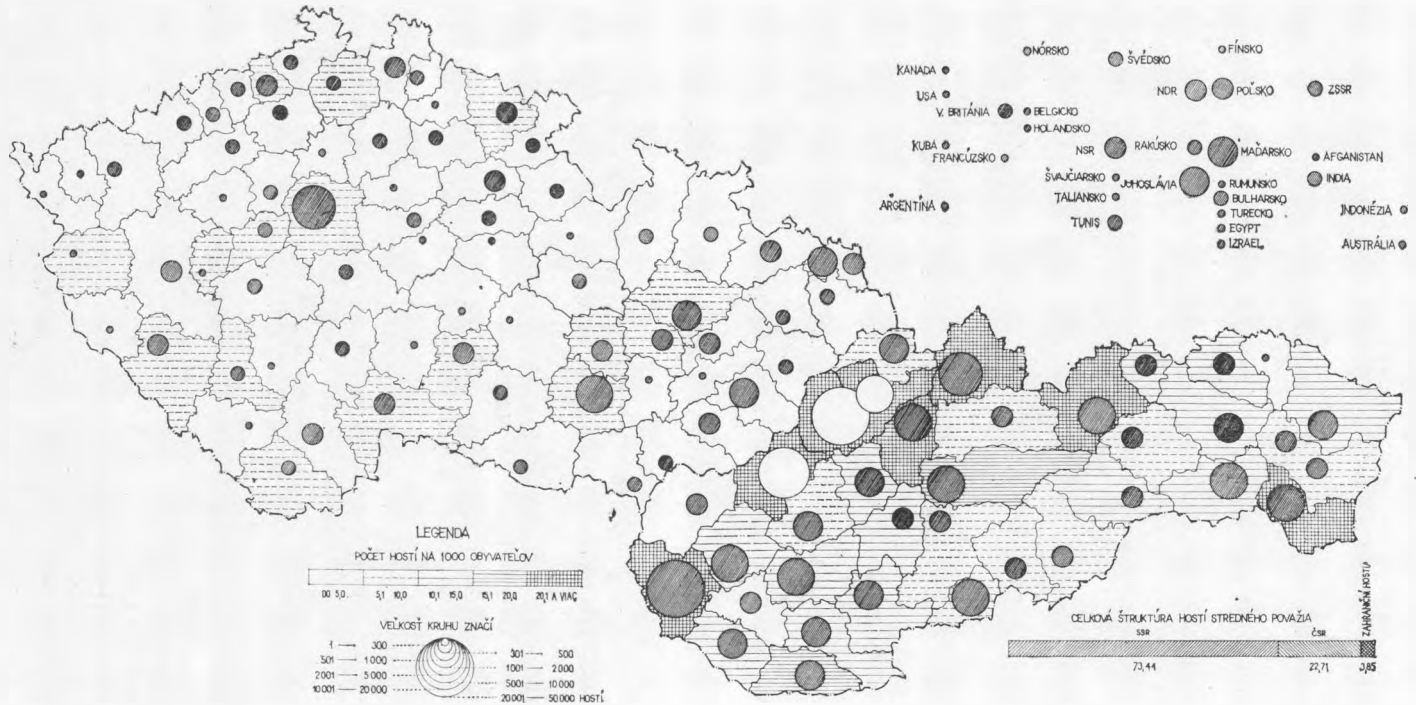
Podľa P. Mariota [6] selektívne predpoklady dokumentujú spôsobilosť spoločnosti zúčastniť sa na cestovnom ruchu. Z ekonomického hľadiska určujú povahu a objem dopytu. Práve tak ako lokalizačné predpoklady geografickej krajiny, môžeme ich diferencovať. Ich priestorovou diferenciáciou možno objaviť oblasti rôznej intenzity predpokladov pre účasť obyvateľov na cestovnom ruchu. Na objavenie vnútorných rozdielov v celku stredného Považia sme použili dve skupiny ukazovateľov, a to sídelnogeografické a sociálnogeografické.

a) sídelnogeografické ukazovatele

Na území stredného Považia je 173 obcí. Medzi charakterom geografickej krajiny jednotlivých oblastí, počtom a veľkosťou sídel (a tým aj celkovým počtom obyvateľov) sa prejavujú výrazné vzťahy. Kým v oblasti Javorníkov, kde sa nachádza 27 obcí (15,6 %) a 41 352 obyvateľov (15,55 %), podiely medzi jednotlivými veľkostnými skupinami sú takmer rovnaké; v oblasti kotlín, kde sa nachádza 87 obcí (50,29 %) a 171 904 obyvateľov (64,64 %), prevládajú obce stredných veľkostných skupín (501—1000 a 1001—2000 obyvateľov). Obdobné charakteristiky má oblasť Bielych Karpát, pričom sa tu prejavuje výraznejší podiel veľkých obcí (v skupine 1001—2000 obyvateľov) na úkor podielu skupiny extrémne malých a veľkých obcí. V oblasti Strážovských vrchov je 41 obcí (23,70 %) a len 29 490 obyvateľov (11,09 %). Celkove na opisovanom území prevládajú malé obce (1. a 2. veľkostnej skupiny), ktoré sa na celkovom počte obcí podieľajú 57,22 %, avšak iba 20,35 % na celkovom počte obyvateľov. Takéto rozmiestnenie je dôsledkom hospodárskeho vývoja stredného Považia, v ktorom dôležitú úlohu hral reliéf, určujúci možnosti hospodárenia, čím bol súčasne determinujúcim činiteľom v rozmiestňovaní pracovných síl v krajine a pri ich grupovaní.

Pre rozmiestnenie obcí je typické ich zoradenie pri paralelných pozdĺžnych cestách po oboch stranách Váhu, a to vždy na rozhraní dvoch geomorfologických a tým aj výrobných oblastí, teda roviny kotlín a horských oblastí (na ktorých tieto hospodárili), kde sa vytvárali spravidla cestné a neskôr aj hromadné typy obcí. V dolinách Bielych Karpát, Strážovských vrchov a Javorní-

Mapa 2. Gravitačné zázemie stredného Považia podľa príslušnosti jeho hostí k miestu trvalého bydliska v roku 1971.

kov sa vytvárali potočné (údolné) typy obcí. Zaujímavé je osídlenie v Podjavornickej brázde, kde vznikli veľké obce údolného typu, miestami prechádzajúce do Javorníkov a do kopaničiarskeho osídlenia. Hustota zaľudnenia je vyjadrením už opísaných vzťahov. Rozmiestnenie a veľkosť obcí, ako aj ich vzťah ku krajine, t. j. hustota zaľudnenia vyjadruje mapa 2.

Ak vychádzame z predpokladu, že najvyššie predpoklady majú najhustejšie zaľudnené oblasti (6), potom takýmito oblasťami sú najmä kotliny, a to hlavne Ilavská a bezprostredné okolie Trenčína. Ich vnútorné napätie je najvyššie. Sídlné jadrá kotlín aglomerácie Trenčína, Dubnice, Púchova, Považskej Bystrice a Bytče vytvárajú tak póly selektívnych predpokladov.

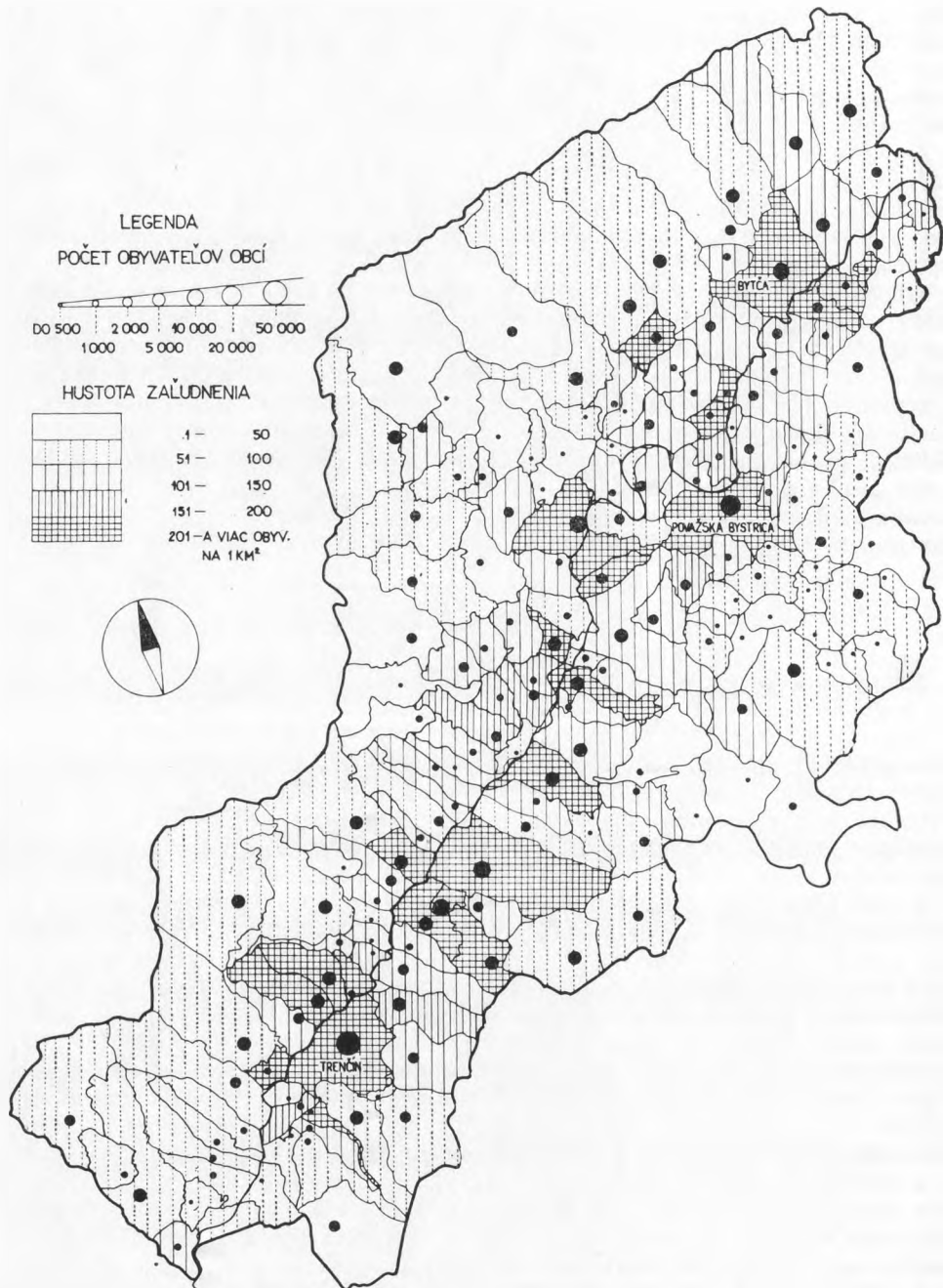
Stupeň urbanizácie je 32,56 %. Oblasť stredného Považia teda nepatrí medzi silne urbanizované územia Slovenska, ba ani mestá tohto územia hustotou mestského zaľudnenia nepatria medzi mestá s výraznou koncentráciou mestského obyvateľstva. V období socialistickej výstavby miest sa zväčšuje nielen ich plocha (najmä zásluhou výstavby rodinných domčekov v ich okrajových častiach), ale aj hustota ich zaľudnenia (najmä zásluhou výstavby moderných sídlisk). Proces urbanizácie napomáhajú aj zmeny vo funkcii obytných rodinných domčekov. Kým vo feudalizme rodinný dom plnil spravidla poľnohospodársku funkciu, v súčasnosti so socializáciou poľnohospodárstva začína plniť iba obytnú funkciu (najmä v oblasti strednopažských kotlín).

b) sociálnogeografické ukazovatele

Zmeny v celkovom charaktere výroby stredného Považia, prechod od výlučne poľnohospodárskej k poľnohospodársko-priemyselnej a surovinovo-priemyselnej výrobe, viedli k zmenám vo funkcionálnej klasifikácii sídel. Postupné vytvorenie výrobných centier v Bytči, Považskej Bystrici, Púchove, Dubnici, Ilave, Ladcoch, Lednických Rovniach, Hornom Srní, Trenčianskej Teplej a v Trenčíne, ako aj vybudovanie hydroenergetického systému na strednom Váhu postupne zmenili ráz vlastnej ekonomickej aktivity sídel a sociálnu štruktúru obyvateľov.

Z celkového počtu 265 924 obyvateľov v roku 1971 bolo 120 851 ekonomicky aktívnych (45,45 %), z toho 75 603 robotníkov (62,55 %), 9720 roľníkov (8,05 %) a 35 528 zamestnancov (29,40 %). Výrazné rozdiely sa prejavujú aj v štruktúre ekonomicky aktívnych osôb podľa jednotlivých oblastí. V Javorníkoch a v Strážovských vrchoch výrazne prevládali robotníci (69,1 a 71,85 %), v Javorníkoch podiel roľníkov a zamestnancov bol pomerne rovnaký (13,8 a 17,1 %), v Strážovských vrchoch mali prevahu zamestnanci (8,72 a 19,43 %). V Považskom Inovci, Bielych Karpatoch a v kotlinách podiel robotníkov bol nižší (62,69, 58,80 a 59,80 %), v Bielych Karpatoch mali prevahu roľníci nad zamestnancami (23,68 a 13,63 %), v kotlinách opačne (4,80 a 35,40 %).

Z analýzy štruktúry výdavkov jednotlivých sociálnych skupín, urobenej podľa pravidelných hlásení respondentov o výdavkoch v rodinnom hospodárení, najvyššie výdavky na služby v roku 1973 v Stredoslovenskom kraji (kam prevažne patrí stredné Považie) mala sociálna skupina zamestnancov (10,76 %, t. j. 2045,— Kčs z ročného úhrnu výdavkov 18 993,— Kčs), potom robotníci (9,71 %, t. j. 1596,— Kčs zo 16 438,— Kčs ročného úhrnu) a najmenej roľníci (9,30 %, t. j. 1318,— Kčs zo 14 172,— Kčs ročného úhrnu výdavkov). Hoci prie-

Mapa 3. Sídelnogeografické činitele selektívnych predpokladov stredného Považia pre účasť na cestovnom ruchu.

merné hrubé príjmy a výdavky robotníkov Stredoslovenského kraja sú vyššie a priemerné hrubé príjmy a výdavky zamestnancov a roľníkov Stredoslovenského kraja sú nižšie ako v celoslovenskom priemere, priemerné výdavky na služby u robotníkov sú o 0,9 % nižšie a u roľníkov o 0,25 vyššie ako v celoslovenskom priemere. Výdavky zamestnancov Stredoslovenského kraja sú o 1,4 % nižšie ako v slovenskom priemere. Tieto rozdiely hovoria o nižšom záujme robotníkov a zamestnancov Stredoslovenského kraja a o vyššom záujme roľníkov Stredoslovenského kraja o cestovný ruch ako je v slovenskom priemere a súvisia s úrovňou a postavením JRD a priemyselných závodov v systéme národného hospodárstva.

Z výdavkov na služby v Stredoslovenskom kraji majú z hľadiska cestovného ruchu význam výdavky na dopravu (mimo dopravy do práce), ubytovanie v ubytovacích zariadeniach, kúpeľné služby, rekreácia a liečba. Kým u zamestnancov činili ročne 389,— Kčs, u robotníkov 263,— Kčs a u roľníkov 192,— Kčs. V prepočte na zaokrúhlený index ich pomer bol zhruba 4:3:2 (presne 2,1:1,4:1). V porovnaní s pomerom výdavkov jednotlivých sociálnych skupín na Slovensku je tu ukazovateľ výdavkov tohto druhu u zamestnancov nižší a u robotníkov vyšší.

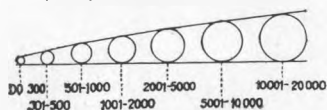
Pomer celkových hrubých výdavkov medzi jednotlivými sociálnymi skupinami v Stredoslovenskom kraji bol 1,35:1,15:1,00, pomer výdavkov na služby 1,55:1,20, 1,00 a pomer výdavkov na cestný ruch 2,1:1,4:1,0. Rozdiel v pomeroch výdavkov jednotlivých sociálnych skupín v prospech cestovného ruchu u zamestnancov a robotníkov svedčí o rozdielnom prístupe obyvateľov k účasti na cestovnom ruchu. K tomuto faktoru pristupuje ešte faktor súvislého voľného času, ktorého je v turistickej sezóne a súčasne v hlavnej sezóne poľnohospodárskych prác nedostatok najmä v sociálnej skupine roľníkov. Tento nedostatok sa prejavuje ako obmedzujúci činiteľ, pretože mimo sezóny vhodnej na letný cestovný ruch sa záujem roľníkov o účasť na cestovnom ruchu prirodzene znižuje.

Na základe počtu príslušníkov k jednotlivým sociálnym skupinám a výdavkov na cestovný ruch môžeme vypočítať index záujmu obyvateľov o cestovný ruch, ktorý je v sociálnej skupine robotníkov 10 845 (55,66 %), v skupine roľníkov 9 720 (5,11 %) a v skupine zamestnancov 74 608 (39,23 % z celkového objemu záujmu). Rozdiely sa prejavovali aj v jednotlivých oblastiach. Najvyšší potencionálny záujem o cestovný ruch bol v oblasti kotlín a predstavoval 69,70 % (čo mierne prevyšovalo podiel kotlín na počte obyvateľov a ekonomicky činných osôb) a podieľali sa na ňom takmer rovnako robotníci, ako aj zamestnanci (napriek početným rozdielom). Nižší bol v oblasti Javorníkov (13,40 %), Bielych Karpát (7,15 %) a Strážovských vrchov (9,40 %), kde bol nižší ako podiel oblastí na počte obyvateľov a ekonomicky činných osôb, a podieľali sa na ňom najmä robotníci.

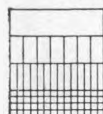
Na záver možno povedať, že zo sociálnogeografického hľadiska najvyššie predpoklady na účasť na cestovnom ruchu majú oblasti s najvyšším podielom zamestnancov na celkovom počte ekonomicky činných osôb (s 30,1—40,0 a 40,1—50,0 %). Tie sa v podstate zhodujú s oblasťami maximálnej hustoty zaľudnenia. K nim možno pričleniť aj prifaľé oblasti s maximálnym podielom robotníkov (70,1—80,0 a 80,1 a viac %). Vysoká zamestnanosť v priemysle (ide o najindustrializovanejšiu oblasť Slovenska) umožňuje takto pričleniť k zóne maximálnych predpokladov na účasť na cestovnom ruchu, ktorú tvoria

LÉGENDA

POČET EKONOMICKY ČINNÝCH

PODIEL ZAMESTNANCOV
Z CELKOVÉHO POČTU
EKONOMICKY ČINNÝCH

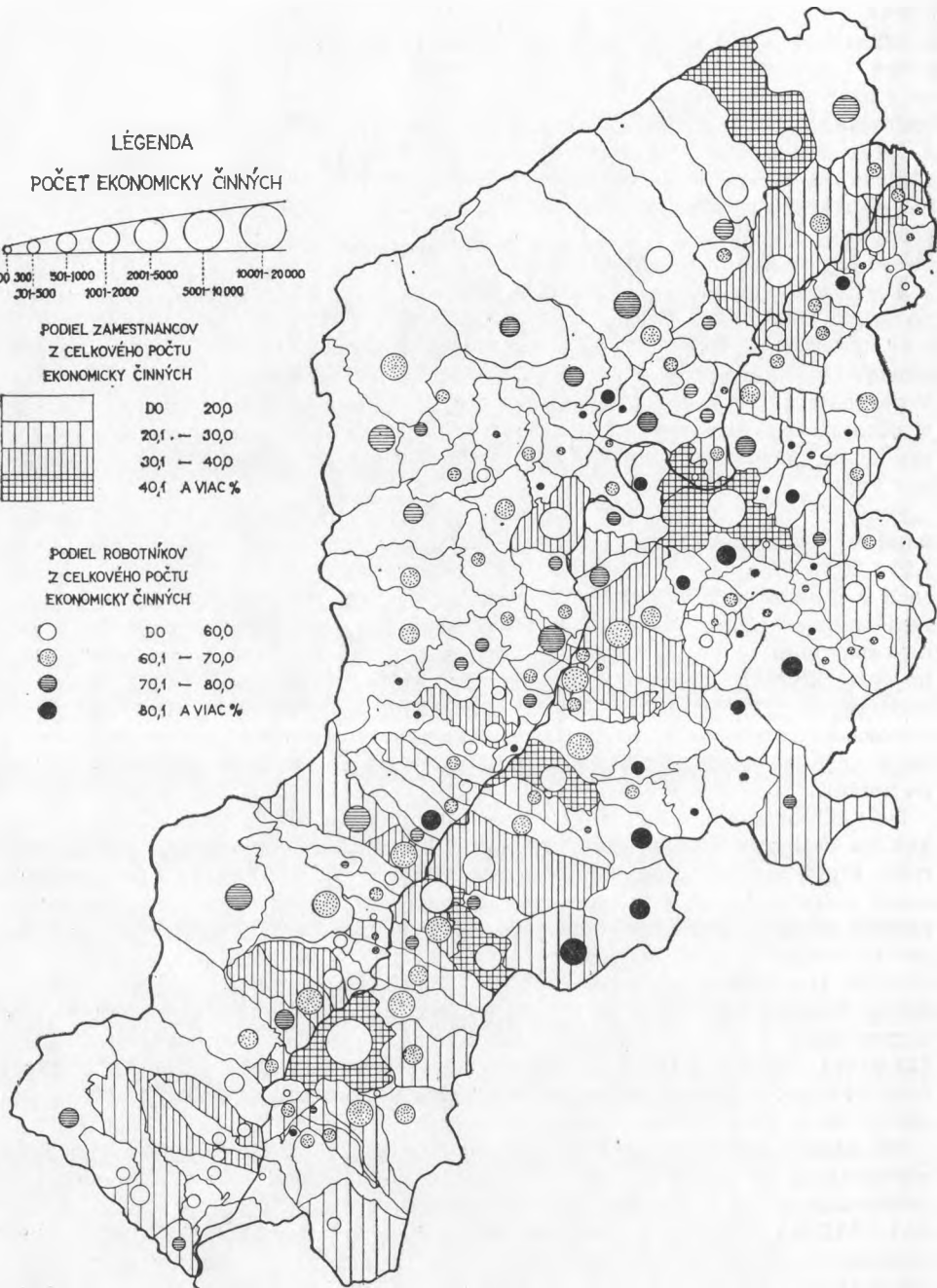

DO 20,0
20,1 - 30,0
30,1 - 40,0
40,1 A VIAC %

PODIEL ROBOTNÍKOV
Z CELKOVÉHO POČTU
EKONOMICKY ČINNÝCH

DO 60,0
60,1 - 70,0
70,1 - 80,0
80,1 A VIAC %

Mapa 4. Sociálnogeografické činitele selektívnych predpokladov stredného Považia pre účasť na cestovnom ruchu.

kotliny i robotnícke oblasti Strážovských vrchov (hoci početne málo zastúpené) a Javorníkov. Oblasť Bielych Karpát s Púchovskou dolinou vystupuje ako oblasť slabších potenciálnych predpokladov na účasť na cestovnom ruchu.

Ak porovnáваме sídelnogeografické a sociálnogeografické činitele, vidíme, že ich oblasti sa zhodujú. Za póly najväčších predpokladov možno považovať ekonomické jadrá stredného Považia.

Účasť obyvateľov stredného Považia na cestovnom ruchu

Obyvatelia stredného Považia sa zúčastňovali na aktívnom cestovnom ruchu jednak individuálnou formou a jednak formou kolektívne organizovaných zájazdov.

1. INDIVIDUÁLNY CESTOVNÝ RUCH

Vysoký pomer ekonomicky činných obyvateľov, najmä vysoká zamestnanosť v priemysle, v kotline i v odvetviach tretieho sektoru, umožňovali rozvoj motorizmu a tým aj individuálneho cestovného ruchu väčšieho rozsahu. Vzhľadom na vysokú samostatnosť a neevidovanosť, túto formu aktívneho cestovného ruchu nie je možné dodatočným štatistickým šetrením zistiť. Dá sa však povedať, že počet účastníkov tejto formy cestovného ruchu je n-násobkom počtu majiteľov motorových vozidiel, ktorých bolo ku koncu roku 1971 16 487 (z toho 6657 osobných automobilov a 9830 motocyklov). Ak predpokladáme, že každý majiteľ motorového vozidla so svojou rodinou sa aspoň raz zúčastnil cesty mimo stredného Považia (čo možno považovať za reálne), potom počet účastníkov individuálneho cestovného ruchu bol v roku 1971 najmenej 29 800 (pri 3 osobách prepravených osobným automobíľom a 1 osobe prepravenej motocyklom).

Smerovanie ich sezónnych rekreačných ciest je pravdepodobne obdobné ako smerovanie ciest hromadného cestovného ruchu.

Smerovanie pravidelných ciest v rámci víkendovej rekreácie je ovplyvnené rozmiestnením individuálnych chat, príťažlivou silou Trenčianskych Teplíc a blízkeho rekreačného územia Malej Fatry.

2. HROMADNÝ CESTOVNÝ RUCH

Na hromadnom cestovnom ruchu sa v roku 1971 zúčastnilo 32 893 osôb. Hlavným podnetom bolo vlastivedné poznávanie (23 719 účastníkov — 72,21 %), návšteva kultúrnych podujatí, najmä divadelných predstavení, ľadovej revue, veľtrhov a výstav, dožíniek, poznávanie technológie výroby a výrobných techník (7539 osôb — 22,9 %). Mnohé zájazdy motivované návštevou kultúrnych podujatí a zariadení viedli aj k vlastivednému poznávaniu a opačne. Motív rekreácie je pri hromadnom cestovnom ruchu málo významný. Na rekreačných zájazdoch sa zúčastňovalo iba 1590 osôb (4,9 %). Motívy vyvolávajúce cestovný ruch závisia od príslušnosti účastníkov k sociálnej skupine a k odvetviu. Rozdiely v motivácii sú uvedené v tab. 2.

Kým pri exkurziách pracovníkov výrobných odvetví tretieho sektoru motívy

Hlavné prúdy turistov zo stredného Považia smerujú na stredné a východné Slovensko — do Vrátnej (2938), Žiliny (1065), Banskej Bystrice-Brezna (1133), Popradu, na Zemplínsku šíravu, do Košíc, Domice, Dobšinej, Banskej Bystrice a späť (3443), Vysokých Tatier (1203), ďalej na severnú Moravu (2827), južnú Moravu (4429), z toho do Brna 2236, menej do Čiech (na trase do Českých Budějovic, resp. Prahy [1471]). Významný je smer pohybu na dolné Považie (1170), Bratislavu (4806), Hornú Nitru a do Bojníc [2938].

Zahraničné smery sú početne pomerne málo zastúpené. Najviac je zastúpený smer Budapešť-Balaton (698), bulharské a rumunské Čiernomorie (525), potom NDR (420) a Poľsko (183). Podrobnosti ukazuje kartogram.

V smere pohybu turistov podľa jednotlivých rezortov sa prejavujú iba nepatrné rozdiely. Najväčšie rozdiely sú medzi aktívnym cestovným ruchom dospelých, ktorý v podstate zachováva hlavné smery pohybu turistov zo stredného Považia ako celku a aktívnym cestovným ruchom mládeže, v ktorom výrazne prevláda pohyb na trase stredné Považie-Tatry-Banská Bystrica-Zvolen-Bojnice-stredné Považie a stredné Považie-Bratislava a späť. Trasa stredné Považie-Brno-Olomouc-Gottwaldov-stredné Považie ustupuje do pozadia. Okrem toho v zájazdoch oboch odvetví tretieho sektoru výraznejšie vystupuje smer stredné Považie-Brno-Praha a v zájazdoch poľnohospodárov ešte juhočeský smer.

Krivka časového priebehu tohto druhu cestovného ruchu odpovedá Gausovej krivke s maximom v júni (najmä zásluhou školskej mládeže). Vo všetkých odvetviach sa v podstate zhoduje — v cestovnom ruchu ekonomicky činných osôb dosahuje maximum v júli až v septembri, v cestovnom ruchu mládeže v júni.

Je ťažké porovnávať aktívny a pasívny cestovný ruch tohto i ktoréhokoľvek iného územia, pretože štatisticky nie je možné celkom podchytiť ani pasívny, ani aktívny cestovný ruch. Mnohí hostia prichádzajú individuálne — s vlastným ubytovaním, alebo i keď navštívia niektorú lokalitu, neprenocujúajú. Mnohí účastníci cestovného ruchu z Považia odchádzajú individuálne, mimo organizácií zabezpečujúcich cestovný ruch. Ak prijmeme celkový počet ubytovaných (62 642 osôb) v zariadeniach cestovného ruchu, z ktorého odpočítame vlastných účastníkov cestovného ruchu z Považia (pretože aktívny cestovný ruch sme nehodnotili vo vnútri regiónu), teda počet 52 142 osôb a celkový počet vycestovaných s organizáciami cestovného ruchu a individuálne 62 694 osôb, územie stredného Považia sa potom javí ako disperzná zóna cestovného ruchu.

LITERATÚRA

1. Atlas Československé socialistickej republiky. Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha 1966. — 2. HORÁK, J. — ŠKVARČEKOVÁ, G.: Využitie termálnych a minerálnych prameňov na Slovensku pre účely cestovného ruchu. Výskumný ústav cestovného ruchu, Bratislava 1969. — 3. MARIOT, P.: Funkčné hodnotenie predpokladov cestovného ruchu ako podklad pre vytvorenie priestorového modelu cestovného ruchu. Geogr. Čas., 1971, 242—254. — 4. MARIOT, P.: Geografické hľadiská hodnotenia možnosti rozvoja cestovného ruchu v oblasti vodnej nádrže Liptovská Mara. Geogr. Čas., 1974, 115—133. — 5. MARIOT, P. — OČOVSKÝ, Š.: Geografické črty cestovného ruchu na Slovensku. Náuka o Zemi, sérii Geographica. VSAV, Bratislava 1973. — 6. MARIOT, P.: Metodické aspekty hodnotenia selektívnych predpokladov cestovného ruchu. Geogr. Čas., 1973, 233—248. 7. MARIOT, P.: Príspevok k metóde výskumu potencie krajiny

z hľadiska cestovného ruchu. Geogr. Čas., 1969, 57—72. — 8. MARIOT, P.: Priestorové aspekty cestovného ruchu a otázky gravitačného zázemia miest. Geogr. Čas., 1969, 278—312. — 9. MARIOT, P.: Priestorové rozptýlenie cestovného ruchu na Slovensku. Geogr. Čas., 1966, 333—345. — 10. MARIOT, P.: Príspevok k poznaniu rozšírenia cestovného ruchu na Slovensku. Sbor. ČSSZ, 1974, 108—121.

11. MARIOT, P.: Príspevok ku klasifikácii návštevnych miest. Acta geographica UC, Economicogeographica, 10, SPN, Bratislava 1971. — 12. MARIOT, P.: Tourism in the region of the East Slovakian Iron Works. Acta geographica, 4, 353—366, SPN, Bratislava 1964. — 13. ŠÍPKA, E.: Potenciálne predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu Liptova. Zborník PdF UK v Trnave, Prírodné vedy, Geografia, 2, 171—190, SPN, Bratislava 1972. — 14. ŠÍPKA, E.: Materiálnotechnická základňa cestovného ruchu Liptova a jej využívanie. Zborník PdF UK v Trnave, Prírodné vedy, Geografia, 3, 3—20, SPN, Bratislava 1974. — 15. ŠÍPKA, E.: Aktívny cestovný ruch Liptova. Zborník PdF UK v Trnave, Prírodné vedy, Geografia, 4, 185—204, SPN, Bratislava 1975. — 16. ŠÍPKA, E.: Predpoklady krasových oblastí Slovenska na cestovný ruch a ich využívanie. Materiály 6. medzinárodného speleologického kongresu v Olomouci [v tlači]. — 17. ŠULAVÍKOVÁ, E.: Historicko-geografické objekty v štruktúre cestovného ruchu na Slovensku. Acta geographica UC, Economico-geographica, 12, 245—268, SPN, Bratislava 1973.

Emil Š í p k a

BEWERTUNG DES MITTLEREN WAAGTALES ALS FREMDENVERKEHRSREGION

Die gegenwärtige slowakische geographische Literatur ist auf die Lösung von theoretischen und methodologischen Hauptproblemen des Fremdenverkehrs orientiert und auf die Lösung einzelner Arten der Voraussetzungen und ihrer Realisation auf dem Gesamtgebiet der Slowakei.

Der Autor unternahm die komplexe Untersuchung aller Voraussetzungen für den Fremdenverkehr und ihrer Realisation in der kleinen Region des mittleren Waagtales, ihren Vergleich und aufgrund dessen eine Klassifikation der gewählten Region als einer Fremdenverkehrslandschaft.

In der Studie bewertet er die Lokalisationsvoraussetzungen für die Entstehung des Fremdenverkehrs und aufgrund dieser differenziert er die Region auf Subregionen und gibt ihre Charakteristik, Realisationsvoraussetzungen (vor allem materialtechnische Grundlage) des Fremdenverkehrs, er bewertet die Besucherzahl einzelner Gebiete, vergleicht sie mit dem Anziehungsgrad einzelner Gebiete und delimitiert das Gravitationshinterland der Region. Ähnlich bewertet er die selektiven Voraussetzungen für die Teilnahme am Fremdenverkehr. Aus diesem Aspekt kategorisiert er einzelne Subregionen und bestimmt ihren Anteil am gesamten aktiven Fremdenverkehr und beschreibt die Hauptrichtungen des aktiven ausserregionalen Massenfremdenverkehrs und wertet seine Ursachen.

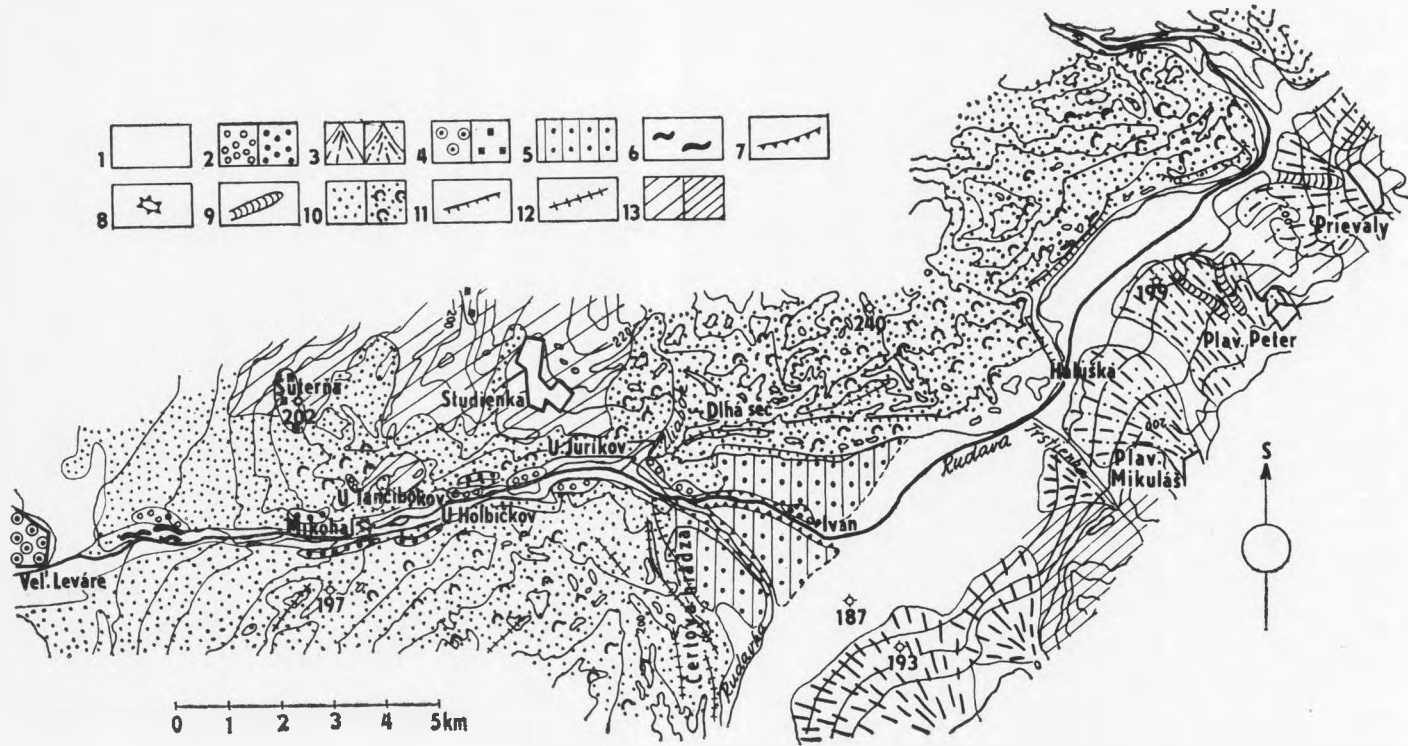
Abschliessend vergleicht er die Gesamtgästeszahl mit der Zahl ständiger Einwohner die sich am ausserregionalen Fremdenverkehr beteiligt haben und bewertet das Gebiet der Region als disperse Zone des Fremdenverkehrs.

Übersetzt von A. M i š í k o v á

Karte 1. Lokalisations- und Realisationsvoraussetzungen des mittleren Waagtales für den Fremdenverkehr.

1 — Schlösser, 2 — Burgen, 3 — Kastelle, 4 — städtische Häuser, 5 — romanesche Kirchen, 6 — gotische Kirchen, 7 — Renaissancekirchen, 8 — Barockkir-

Mapa 1. Geomorfologická mapa doliny Rudavy.

1 — poriečne nivy a inundačné územia, 2 — pleistocénne terasy (würm, riss), 3 — periglaciálne náplavové kužele (würm, riss), 4 — terasy rieky Moravy (riss, starý pleistocén), 5 — erózne rozčlenený (terasovaný) povrch Sološnickej depresie, 6 — máľte ramená, 7 — erózne hrany, 8 — obtočníky, 9 — úvaliny, 10 — pokryvy viatych piesok, presypy, 11 — výrazné stupne na viatych pieskoch, 12 — morfológické osi presypov, 13 — výstupy neogénu, mezozoika.

so slabou vergenciou na J udržiava až po ústie do Moravy. Uvedená zmena smeru súvisí s priečnou Sološnickou depresiou, ktorá predstavuje významný hydrografický uzol. Odtok Rudavy však ovplyvňovalo aj navievanie pieskov počas pleistocénu, ktoré dosahujú v severnej a severozápadnej časti depresie značných mocností. Sološnická depresia vyznieva severozápadným smerom na pozdĺžnej Lábsko-lakšárskej elevácii. Západne od Sološnickej depresie Rudava narezáva viaceré pozdĺžne jednotky, ktoré sa prejavujú od pontu (vrchný panón) ako jednotný vnútropanvový elevačný pruh [3, 4].

Pre posúdenie kvartérneho vývinu doliny Rudavy cenný materiál poskytujú aj analýza reliéfu. Z tohto hľadiska pozornosť zasluhujú najmä také fluviaálne formy, akými sú poriečna niva, riečne terasy Rudavy a s nimi späté eróznokumuláčné formy prítokov i eolické formy.

Pleistocénne terasy, ktoré sa prejavujú v reliéfe, vyskytujú sa pozdĺž Rudavy sporadicky. Ich výskum sťažujú pokryvy viatych pieskov a sčasti i rovnaké zloženie terasových uloženín a viatych pieskov. Výraznejšie rozdiely sú len miestami v dôsledku zvýšeného podielu hranatejších zŕn a väčšej prímiesy dobre opracovaných štrkov v terasových sedimentoch, ktoré pochádzajú z neogénneho podložia centrálneho elevačného pruhu. Terasy Rudavy, ktoré môžeme sledovať v reliéfe ako formy, tvoria dva stupne. Sú lepšie vyvinuté po pravej strane rieky, a to v centrálnej časti nížiny, kde Rudava narezáva vnútropanvový elevačný pruh.

Vyššia terasa sa prejavuje v reliéfe v podobe nápadnejších stupňov iba lokálne, najčastejšie vo výškach 10—12 m rel. Spravidla jej povrch ďalej od rieky maskujú pokryvy viatych pieskov a presypy. Jej väčšie útržky sú iba na Z od hájovne Mikohaľ, západne od Tančibokov, pri osade U Holbičkov a na JZ od Studienky. Zrezané neogénne podložie terasovej akumulácie najčastejšie vystupuje 6—10 m nad hladinu Rudavy. Vyššiu terasu Rudavy začleňujeme do stredného pleistocénu, a to jednak na základe jej pozície oproti poriečnej nive a nižšej terase a jednak na základe pokryvu viatych pieskov i vysokých presypov na jej povrchu. Paralelizujeme ju s moravskou terasou vo Veľkých Levároch, ktorá je risského veku [2].

Nížšia terasa sa oveľa lepšie zachovala v podobe západného stupňa 3—5 m nad Rudavou, často na pomerne veľkých plochách a miestami s 5—6 m vysokými bochníkovými presypmi. Zrezané neogénne podložie akumulácie najčastejšie osciluje na úrovni koryta a iba na V od Čertovej hrádze klesá značne pod jeho úroveň. Na SZ od osady U Holbičkov na južnom okraji terasy vystupuje obtočník 8 m nad hladinu Rudavy, ktorý sa začal formovať po akumulácii

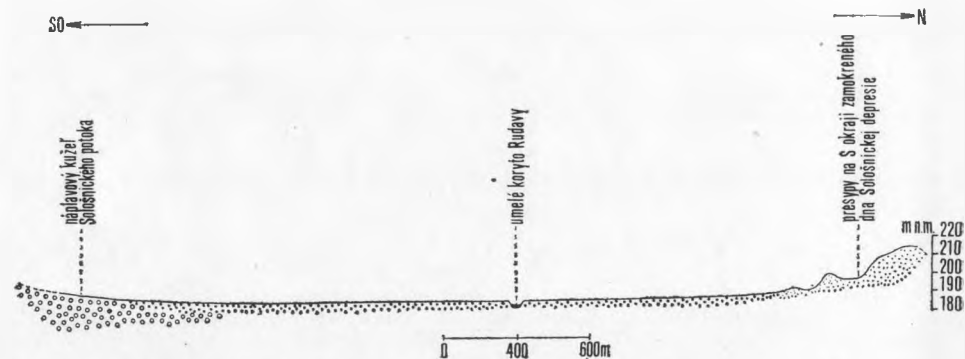

Profil 1. Pozdĺžny profil Rudavy medzi Veľkými Levárami a Plaveckým Mikulášom. 1 — Rudava, 2 — mladopleistocénna terasa (wurm), 3 — strednopleistocénna terasa (riss), 4 — plochý povrch Sološnickej depresie, 5 — presypy.

polohami slatiny o mocnosti 1,5—2 m, ako aj viaceré pochované humuso-akumuláčn é horizonty v povrchových častiach nivy. S akumuláciou povodňovej fácie súvisia aj výstupy pochovanej slatiny v brehoch Rudavy, takmer v úrovni jej normálnej hladiny pri hájovni Ivan. V Sološnickej depresii sú uložené holocénne náplavy na niekoľko 10 m mocných pleistocénnych sedimentoch. Mocnosť kvartérnych uloženín sa náhle znižuje nad ústím potoka Trstienka. Na tomto úseku Rudavy sú na dne 9—12 m mocné preplavené viate piesky s vtrúsenými štrkami a pri Plaveckom Petri a Prievaloch 6—9 m silné polohy rašeliny, ktorá sa utvárala od alleródu [7]. Časté výskyty organických sedimentov i v povrchových častiach nivy poukazujú na jej pôvodný močiarový ráz. Hydrografické pomery sú však súčasne už značne pozmenené úpravami koryta Rudavy.

Zvláštnosťou poriečnej nivy v strednej časti nížiny sú pomerne rozsiahle sihote pretiahnuté v smere Rudavy. Ramená Rudavy, ktoré ich ohraničujú, sú rozdielne. Lavostranné ramená bývajú mierne vypnuté na J a pravostanné idú najčastejšie priamo. Z priebehu ramien usudzujeme, že ostrovné časti nivy sú výsledkom prechodného procesu medzi typickým meandrovaním a divočením rieky. Mŕtve ramená, miestami rázu močiarov až poriečnych jazierok, vyskytujú sa na západnom okraji Boru nad Veľkými Levárm i.

Rôzne vyvinuté fluviálne formy, ich výšková pozícia, ako aj meniaci sa priebeh a celková tvárnosť doliny Rudavy zrkadlia rôzne štruktúrne jednotky charakteru hrastí a priekopových prepadlín. Tieto jednotky sa vyznačujú vzájomne rozdielnym tektonickým režimom i počas kvartéru, a preto formovanie kryhovej stavby nerovnomernými tektonickými pohybmi prebieha i v tomto období. Horný úsek Rudavy v Plaveckej depresii, a to približne po potok Trstienku, sa počas kvartéru formoval na tektonicky stabilnom území [7]. Prítoky Rudavy z Malých Karpát uložili tu jednu generáciu dobre vyvinutých náplavových kužeľov, ktorých hlinito-štrkové akumulácie sú plytké, najčastejšie dosahujú mocnosť 1—2 m. Jednostranne vyvinuté prítoky odtlačali Rudavu na Z, ktorá tiekla pred zásahom človeka tesne pozdĺž východného okraja Boru, končiaceho výrazným presypovým valom vysokým 15—20 m nad pôvodne veľmi močaristým dnom Rudavy. Dolné okraje náplavových kužeľov Rudava miestami počas holocénu pri povrchovom rozplavovaní vlastnej akumulácie slab o podľala. Pod-

Profil 3. Priečný profil Sološnickou depresiou V od hájovne Ivan.

Ložie kvartérnych sedimentov síce nevystupuje v starom koryte Rudavy, ale na nehlboko ležiace neogénne podložie v tejto časti Zohorsko-plaveckej depresie poukazujú slabé akumulácie kužeľov i výstupy neogénu pri Prievaloch. Na SZ od Plaveckého Mikuláša sonda zasiahla neogénne íly v hĺbke sotva 3 m pod povrchom nivy. Väčšie mocnosti náplav, ktoré sa zistili vrtní a dosahujú hrúbku 9—12 m, viažu sa na úzky erózy vrez Rudavy [7]. Súvisia s intenzívnejším poklesávaním Sološnickej depresie, na ktoré reagovala Rudava spätnou eróziou a neskôr pozvoľnou akumuláciou. Poukazujú na to aj silnejšie polohy rašeliny pri Plaveckom Petri a Prievaloch.

Nižšie ležiaci úsek Rudavy od potoka Trstienka sa viaže na poklesávajúce územie Sološnickej depresie. Rudava a jej prítoky tu agradáciou zdvíhali svoje pozdĺžne profily a zanášali náplavmi spolu s cyklickou sedimentáciou viatych pieskov poklesávajúcu Sološnicu depresiu. Mocnosť náplav preto vzrástá náhle za lakšárskym zlomom, ktorý prebieha zhruba potokom Trstienka. Maximálna mocnosť kvartérnych sedimentov dosahuje v Sološnickej depresii 85 m [8]. Mocné prolúviá, obsahujúce dve polohy viatych pieskov a lokálne i rašelinu s interglaciálnou flórou, dokladajú cykličnosť sedimentácie, súvisiacej s klimatickými zmenami počas pleistocénu [1]. Značné mocnosti kvartérnych sedimentov sú dôsledkom synsedimentárneho poklesávania Sološnickej depresie od mindelu [1]. Jej veľmi mladé poklesávanie sa prejavuje už v uvádzanej konvergencii mladopleistocénnej terasy a rozsiahleho plochého povrchu depresie oproti toku Rudavy a v ponáraní sa mladopleistocénnych kužeľov pod holocénne náplavy na východnom okraji.

Objavenie sa mladopleistocénnej terasy a nápadné zväčšovanie relatívnych výšok rozsiahleho plochého povrchu Sološnickej depresie po toku Rudavy, na Z od hájovne Ivan indikujú už zdvíhanie kryých Lábsko-lakšárskej elevácie, a preto aj horný úsek potoka Žliabok pri Studienke smeruje najprv na JV a až pred presypmi Dlhá seč a Čertova hrádza, ktorých priestorové situovanie súvisí s pôvodne zamokreným okrajom Sološnickej depresie, stáča sa na J až JZ. Na nehlboko ležiace nepriepustné neogénne podložie poukazujú aj výstupy prameňov i miestne zamokrenia nad Čertovou hrádzou po pravej strane Rudavy. V centrálnom elevačnom pruhu v strednej časti nížiny Rudava prehlbila svoju dolinu do neogénu, a to maximálne 30—40 m. Pozitívne tektonické pohyby dokladajú na tomto úseku Rudavy aj 2 pleistocénne terasy, z ktorých strednopleistocénna má zrezané podložie pomerne vysoko nad hladinou rieky. Na niektorých miestach Rudava eroduje, ktorej spádová krivka sa silnejšie zalamuje na Z od Tančibokov, i neogénne sedimenty. Tieto vystupujú nad hladinu Rudavy na Z od hájovne Mikohal a na J od Studienky. Opisovaný úsek Rudavy sa predlžoval transgresívne od konca starého pleistocénu za presúvajúcou sa riekou Moravou na Z, čo vyplýva z rozloženia staropleistocénnych terás Moravy, ktorých útržky zasahujú až do západného okolia Studienky. Horizontálny presun Moravy západným smerom súvisel s diferenciálnymi tektonickými pohybmi, a to s poklesávaním Kútskej depresie a s relatívnym zdvíhaním vnútropanvového elevačného pruhu. V Kútskej depresii mladopleistocénne a strednopleistocénne náplavy Moravy dosahujú mocnosť 40 m [1]. Premiestňovanie rieky Moravy v horizontálnom smere zaznamenal už J. Hromádka [5]. Neskôr tomuto problému venujú pozornosť i ďalší autori vo vzťahu k tektonickým pohybom [12, 1]. Výskyt dvoch pleistocénnych terás Rudavy, ktoré sú lepšie vyvinuté po jej pravej strane, poukazuje na jej etapovité zahľbovanie od M/R in-